

Maliye Politikasının Tüketici Güveni Üzerindeki Etkisi: Türkiye Uygulaması¹

Tuba GEZER*
Güner TUNCER**

Öz

Devlet belirli sosyal ve ekonomik amaçları gerçekleştirmek için maliye politikası enstrümanlarını kullanmaktadır. Tüketicilerin harcama eğilimlerini gösteren tüketici güven endeksi günümüzde gittikçe artan öneme sahip olmaya başlamıştır. Bu çalışmanın çıkış noktası tüketici güveni ile maliye politikası arasındaki ilişki ve tüketici güvenliğini artırmak için nasıl politikalar belirlenmesi gerektiği olmuştur. Bu çalışmada, Türkiye’de tüketici güven endeksi ve maliye politikası araçları arasındaki ilişki 2006M1-2017M8 dönemi için incelenmiştir. ARDL metoduyla yapılan analizde tüketici güven endeksi ve kamu gelirleri arasında kısa ve uzun dönemli bir ilişkinin varlığı bulunmuştur. Ampirik bulgular sonucunda kamu gelirleri artırıldığında yani daraltıcı maliye politikaları uygulandığında tüketici güven endeksinin arttığı gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Tüketici Güven Endeksi, Maliye Politikası Araçları, ARDL Analizi*

¹Bu çalışma, Dr.Öğr.Üyesi Güner TUNCER danışmanlığında Kütahya Dumlupınar Üniversitesinde Tuba GEZER tarafından yazılan “Maliye Politikasının Tüketici Güveni Üzerindeki Etkisi: Türkiye Uygulaması” başlıklı doktora tezinden türetilmiştir.

*Arş.Gör.Dr., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, İİBF, Maliye Bölümü, tuba.yildirim@dpu.edu.tr; <https://orcid.org/0000-0002-5417-1986>

**Dr.Öğr.Üyesi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, İİBF, Maliye Bölümü, guner.tuncer@dpu.edu.tr; <https://orcid.org/0000-0001-5579-9436>

Makalenin Gönderilme Tarihi: 06.08.2019

Kabul Tarihi: 28.02.2020

The Effects of Fiscal Policy on Consumer Confidence: The Case of Turkey

Abstract

Government uses fiscal policy instruments to achieve certain social and economic objectives. Nowadays, consumer confidence index, which shows consumer trends, has begun to be increasingly important. The relationship between consumer confidence and the fiscal policy is the starting point of this study. What sort of policies are needed to increase confidence of consumers is another research question. The relationship between consumer confidence and fiscal policy instruments in Turkey is examined for the period of 2006M1-2017M8. As a result of the analysis made with an ARDL model, a short- and long-term relationship has been found between consumer confidence index and government revenue is investigated with ARDL models. Empirical findings have revealed that when public revenue increases, which means contractionary fiscal policies are applied, consumer confidence index increases as well.

Keywords: *Consumer Confidence Index, Fiscal Policy Instruments, ARDL Analysis*

JEL Classification Codes: *H30, H50, E21, E62*

Giriş

Tüketici güveni, tüketicilerin ekonomik kararlarını şekillendirmekte ve ekonomik hayatın ne derecede sağlıklı yürüdüğüne dair bilgi vermektedir. Aynı zamanda, gelecek dönemlerde ekonominin durumu hakkındaki beklentilerin de bir değerlendirmesi olarak ifade edilebilir.

Tüketici güveni tüketiciler için önem arz etmekte; bununla birlikte ekonomideki diğer iktisadi aktörlerin alacağı ekonomik kararlar üzerinde de etki oluşturabilmektedir. Yatırımcıların, üreticilerin, perakendecilerin, bankaların ve hükümetlerin alacakları iktisadi kararları planlarken tüketici güvenini de dikkate almaları kaçınılmazdır. Tüketici güveni günümüz ekonomilerinde gerek politika yapıcılar gerekse iktisadi aktörler tarafından son derece önemli bir unsurdur. Bu öneme FED eski başkanı Greenspan de vurgu yapmış olup Greenspan'e (2002) göre tüketici güveni, ekonomik büyümenin kilit belirleyicisi olarak gösterilmektedir. Şüphesiz tüketici güvenini etkileyen çok sayıda faktör bulunmaktadır. Ulusal ve/veya uluslararası alanlarda meydana gelen sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel vb. faktörler tüketici güvenini etkileyebilmektedir. Bu faktörlerin ötesinde uygulanan iktisat politikaları tüketici güveninin artması veya azalması yönünde daha büyük etkiye sahiptir.

İktisat politikası, toplumsal süreç içerisinde belirlenmiş olan ekonomik amaçlara ulaşmada kullanılan politikayı ifade etmekte olup maliye politikası, iktisat politikasının önemli bir aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. O halde

bir iktisat politikası aracı olan maliye politikası da tüketici güveni üzerinde önemli etkiler oluşturmaktadır.

Bu çalışmanın amacı maliye politikasının tüketici güveni üzerindeki etkisini Türkiye özelinde analiz etmektir. Maliye politikası, iktisat politikası içerisinde ortaya çıkan sorunların giderilebilmesi, istikrarsızlıkların önlenebilmesi ve belirli iktisadi hedeflere ulaşılması için meydana getirilen iktisat politikasının bir aracı olarak kabul edilmektedir. Maliye politikası, sürdürülebilir ve güçlü bir ekonomik büyümeyi sağlamak, yoksulluğu azaltmak için mali araçları (kamu harcamaları ve vergi gelirleri) kullanmaktadır. Maliye politikasının etkililiği söz konusu olduğunda öncelikle kamu harcamalarının ve vergi gelirlerinin GSYH'yi nasıl etkilediği dikkate alınmaktadır. Kamu harcamalarında ve vergi oranlarında yapılan değişikliklerin faiz oranlarında, yatırımlarda, ulusal tasarruflarda, mal ve hizmet üretiminde yarattığı etkiler de maliye politikasının etkisini belirleyebilmektedir. Maliye politikası uygulamalarının temel makroekonomik değişkenler üzerindeki etkisinin belirlenmesinde çok sayıda teorik ve ampirik çalışma bulunmaktadır. Ancak bu çalışma alanında öncü olup maliye politikası araçları ile tüketici güveni arasındaki ilişki ilk defa incelenmiştir. Özellikle ampirik çalışmaların ortaya konmasında ele alınan değişkenlerin ölçümü çeşitli birimler ve istatistik kurumlarınca veya bilim insanlarının tahminleri doğrultusunda ilgili çalışmalara konu olmuştur. Bu noktada karşımıza çalışmanın amacını gerçekleştirebilmek için tüketici güveninin somut bir şekilde nasıl ele alınabileceği sorusu ortaya çıkmaktadır. Ulusal ve uluslararası değerlendirmelerde tüketici güveni, tüketici güven endeksi ile ölçülebilmektedir. Bu kapsamda bu çalışmada tüketici güveninin ölçümünde tüketici güven endeksi ele alınmıştır. Maliye politikası araç değişkenleri olan kamu gelirleri, kamu harcamaları, borçlanma ile tüketici güven endeksi arasındaki ilişki ekonometrik yöntemlerle incelenmiştir.

1. Maliye Politikası ile Tüketici Güveni Arasındaki İlişki

Maliye politikası birçok farklı kanal aracılığıyla büyümeyi etkileyebilmektedir. Bu kanallar, makroekonomik (örneğin, bütçe açığının büyüme üzerindeki etkisiyle) ve mikroekonomik (kaynak kullanımının verimliliği üzerindeki etkisiyle) olmaktadır (Salim, 2012:98-99). Düzenli büyüyen bir ekonomi, düşük bütçe açığı ve düşük enflasyon oranları bireylerin ekonomiye ve geleceğe olan güvenini artırdığı için tüketicilerin tüketime daha çok pay ayırmasına neden olabilmektedir. Fakat tek başına tüketimin artması tüketicilerin güvenini de artırdığı anlamını taşıyamaz. Tüketici güveni, pek çok farklı bilgiye dayanan birçok kişinin tahminlerinin uygun bir özeti olarak hizmet eder. Bu tahminlerin ekonomik aktiviteyi tahmin etmede faydalı olduğu ölçüde, tüketici güven endeksleri ekonominin gücünün önemli bir göstergesi olacaktır (Piger, 2003). Tüketici güveninin seviyesi tüketici harcamalarını ve dolayısıyla ekonominin gelecekteki seyrini

güçlendirmekte ve seçim sonuçları, kamu politikası gibi çeşitli politik davranışları etkilemektedir (Boef ve Kellstedt, 2004: 633). Örneğin, TÜİK tarafından hazırlanan ve çalışmamızda tüketici güveninin ölçümünde kullanılan tüketici güven endeksi tüketicilerin kişisel mali durumuna, genel ekonomik değerlendirmelerine, harcama ve tasarruf eğilimlerine göre şekillenmektedir. Teorik perspektiften bakıldığında doğrudan tüketici güveni ile maliye politikası arasında bir ilişki kurgulanmamıştır. Bunun temel nedeni tüketici güveninin özellikle 2000’li yıllarda dünya ekonomilerinde öneminin giderek artmasıdır. Greenspan’ın (2002) de ifade ettiği gibi tüketici güveni, yakın gelecekte ekonomik büyümenin kilit belirleyicisi olarak ele alınacaktır.

Genel olarak maliye politikalarının Keynesyen paradigma, rasyonel beklentiler hipotezi, Ricardocu denklik hipotezi ve genişletici mali daralma hipotezi etrafında tüketim üzerine olan etkileri incelenmiş ve bu değerlendirmelerden hareketle dolaylı olarak tüketici güvenine doğru imalar geliştirilmeye çalışılmıştır. Şüphesiz gerek teorik gerek literatürde yer alan ampirik çalışmaların maliye politikasının tüketici harcamaları üzerine odaklanması kaçınılmazdır. Çünkü tüketim harcamaları Keynesyen milli gelir modelinin temel belirleyicilerinden biridir ve hükümetin ele alacağı genişletici veya daraltıcı politikalar en temel düzeyde çarpan mekanizması ile tüketici harcamalarının değişebilmesine neden olmaktadır.

Maliye politikası ile tüketici güveni arasındaki ilişkiyi en temel düzeyde ifade edebilmek adına şu çalışmalar örnek olarak verilebilir: Giavazzi ve Pagano (1996), Perotti (1999), Giavazzi vd. (2000), Giavazzi vd. (2005), Afonso (2006) ve Carmignani (2008) gibi araştırmacılar özel tüketimler üzerinde Keynesyen olmayan etkilerin bazı kanıtlarına ulaşırken Heylen ve Everaert (2000), von Hagen vd. (2001), Hjelm (2002), van Aarle ve Garretsen (2003) ve Hogan (2004) gibi isimler ise Keynesyen görüşü destekleyen sonuçlar elde etmişlerdir. Yapılan bu çalışmaların odak noktası özel tüketim harcamalarıdır. Omohundro’nun (2017) çalışmasını ayrı tutacak olursak maliye politikası ile tüketici güveni arasında doğrudan ilişki kuran bir çalışma literatürde tespit edilememiştir. Bu kapsamda çalışmamızda maliye politikasının tüketici güveni üzerindeki etkisi Türkiye özelinde ortaya konarak bu konu üzerinde öncü olabilecek bir çalışma ortaya konabilecek ve aynı zamanda literatüre önemli bir katkı sağlanabilecektir.

Maliye politikasının tüketici güveni üzerindeki etkisi en temel düzeyde tüketim harcamaları özelinde ele alınmaktadır. Daha önce de ifade edildiği gibi tüketici güveni sadece tüketim harcamaları ile ele alınabilecek kadar basit bir konsept değildir. Kişisel mali durum, genel ekonomik değerlendirmeler, harcama ve tasarruf eğilimleri bileşenleri ile oluşturulabilecek olan tüketici güveni maliye politikasının araçları ile de şekillenebilmektedir. Çalışmanın devamında maliye politikasının temel araçlarının tüketici güveni üzerindeki etkisine yönelik olarak imaj geliştirmeleri yer almaktadır.

1.1. Kamu Gelirleri ile Tüketici Güveni Arasındaki İlişki

Kamu gelirleri arasında en önemli payı vergiler almaktadır. Politika yapıcılar ekonomik konjoktüre göre genelde vergi teşvikleri, vergi iadeleri veya vergi oranlarının düşürülmesi gibi uygulamalara gitmektedir. Tüketiciler kararlarını mevcut gelirleri üzerinden yapacağı için hem kendi maddi durumları hem ülkedeki güven ortamı önem arz etmektedir. Güvenli ortam olursa bireyler harcama yaparlar dolayısıyla da ülkede yapılan harcama karşılığı olarak ekonomik faktörler olumlu etkilenir. Literatürde yapılan çalışmalar ise genelde vergi indirimlerinin kimlere yapıldığı ve bu indirimlerin geçici olup olmadığı ile ilgilidir. Gravelle (2002), düşük gelirli bireyler için vergi iadesi yerine vergi indirimleri yapılmasının daha çok etkili olacağını ifade etmektedir. Çünkü düşük gelirli bireyler kısıtlı bütçeye sahiptir. Durgunluk dönemlerinde ancak ihtiyaçlarını karşılayacak gelire sahiptir. Eğer bir vergi indirimi yapılırsa ihtiyaçları olan miktardan daha çok harcaacaklardır. Zengin insanlar ise düşük gelirlerinin aksine ekonominin durumu ne olursa olsun verilen indirimi harcamak yerine tasarruf etmektedirler. Bu yüzden en etkili vergi indirimi, özellikle düşük gelirli bireylere yönelik olan bir indirim olacaktır. Ayrıca kalıcı vergi kesintilerinin geçici kesintilere göre daha etkili olacağı saptanmıştır (Gravelle, 2002:2).

Vergi indirimlerinin uygulanma süresi de harcamaların etkinliğini belirlemektedir. Vergi indirimlerinin genel süresi bireylerin harcama potansiyelinin belirlenmesinde önem arz etmektedir. Sürekli gelir teorisine göre, insanların tüketim modelleri sadece mevcut gelirlerini değil, gelecekte beklenen gelirlerini de yansıtmaktadır. Bu yüzden gelirdeki kalıcı bir değişiklik tüketim üzerinde geçici bir değişiklikten daha büyük bir etkiye sebep olacaktır (Feldstein, 2009:4).

Vergi değişikliklerine ve harcamalarına dayanan teorilerden biri, tüketicilerin ileriye dönük olmalarıdır. Tüketiciler vergilerin geçici değişimlerinden kalıcı olanları ayırmalarıyla birlikte vergi kanununun yürürlüğe girmesinden bile önce gelirleri üzerindeki etkisini öngörmektedir. Gelir vergisi yüksek gelir gruplarının harcamalarını oransal olarak daha fazla azaltır. Yüksek gelir gruplarının tasarruf eğilimi daha yüksek olduğu için tüketimlerini kısmadan vergilerini tasarruf ettikleri kısımdan öderler (Edizdoğan ve Çelikkaya, 2012:45).

Böylelikle, tüketiciler, bir vergi değişikliğinin yasalaşmasından hemen sonra veya değişimin ana hatları belirginleşmeye başladıktan sonra harcamalarını düzenlemeye başlayabilmektedirler. Bu değişiklik, vergi ödemelerini fiilen etkilemeden çok önce meydana gelebilecek gelişmelerdir. Gerçekten de eğer tüketiciler uzun vadeli düşünürlerse, vergi yükümlülüklerinin yasal yapısındaki değişiklikler harcama kararlarını vergi ödemelerinin zamanlamasından daha fazla etkileyecektir. Sonuç olarak, yıllık yükümlülüklerin yapısında, vergi sonrası kalıcı gelir üzerinde daha fazla bir etkiye sahip olması beklenmektedir (Steindel, 2001:2-3).

Temel bir maliye politikası uygulaması kapsamında vergi indirimleri, teşvik vb. uygulamalar ile insanların kullanılabilir gelirleri artırılarak tüketimlerini artırması sağlanabilmektedir. Fakat bu uygulama tüketimlerin artması neticesinde tüketicilerin güveninin arttığına yönelik genel bir çıkarım yapılmasını sağlayamamaktadır. Bu değerlendirmeler Keynesyen ve Keynesyen olmayan etkiler bazında ele alınmıştır. Ekonomilerin kendine has koşullarına ve insanların beklentilerine bağlı olarak kamu gelirleri kullanılarak daraltıcı politikalar izlenmesi de tüketim harcamalarını olumlu yönde etkileyebilmektedir. Daraltıcı veya genişletici yönde izlenen politikalar net bir şekilde tüketim harcamalarını ve tüketici güvenliğini etkileyecektir. Kamu gelirlerine yönelik birçok bileşen tüketici güvenliğini etkileyebilir. Örneğin vergilemenin temel ilkelerinin uygulama sahasında başarısı veya başarısızlığı, vergi sisteminin dolaylı/dolaysız vergiler üzerindeki ağırlığı, bireylerin vergi yüklerini değerlendirmesi, bütçe politikası açısından toplanan kamu gelirlerinin şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkelerine uyumu gibi faktörler tüketici güvenliğini etkileyebilecektir.

1.2. Kamu Harcamaları ile Tüketici Güveni Arasındaki İlişki

Kamu harcamaları, kamu hizmetlerinin üretilmesi için devletin yapmış olduğu harcamalardır. Devlet, hangi mal ve hizmetleri üreteceğine ve bunların ne kadar ve hangi kalitede üretilmesine karar vermektedir. Bu kararların uygulanması için devletin üstlendiği maliyete ise kamu harcamaları denilmektedir (Savaşan, 2013:27).

Kamu harcamalarının toplam ekonomik faaliyetler üzerindeki etkisi çeşitli düşünce okulları tarafından tartışılmıştır. Devlet harcamalarının özel tüketim üzerinde net bir etkisi olduğu sonucuna ulaşılamamıştır. Ancak tüketim, GSYH ve toplam talebin önemli bileşenlerinden biri olduğu için ekonominin durgunlukla karşı karşıya kalması durumunda toplam talebi artırmak için devlet harcamalarının özel tüketim üzerindeki etkisini anlamak çok önemlidir (Khan vd., 2015:240).

Durgunluğun sonlanmasına iyi bir vergi politikası katkıda bulunabilirken kamu harcamaları daha etkin rol oynamaktadır. Kamu harcamalarının etkili olabilmesi için hızlı ve büyük miktarlarda yapılması gerekmektedir. Harcamaların ne kadar büyük olacağı ise zamana ve harcama biçimine göre değişiklik göstermektedir (Feldstein, 2009:7).

Özellikle kamu harcamaları politikasının canlandırıcı etkileri ekonominin koşullarına bağlı olarak Keynesyen sonuçlar doğurabilmektedir. Ekonominin durgunluktan çıkmasını sağlayabilecek kamu harcamaları politikası, insanların gelirlerini dolayısıyla tüketimlerini de artırarak refah artışı meydana getirebilecektir. Refah seviyesinin artması da tüketicilerin güvenliğini olumlu yönde etkileyebilecektir. Fakat genişletici yönde uygulanan kamu harcamaları politikası her zaman için bu sonucu veremeyecektir. Ricardocu denklik hipotezinde de ifade edildiği gibi kamu harcamalarının finansmanının borçlanma ile yapılması farklı sonuçlar oluşmasına neden olabilecektir. Farklı bir sonuç belirtmek açısından genişletici mali daralma

hipotezi, kamu harcamalarının azaltılması durumunda vergiler ve kamu harcamaları hakkındaki gelecek beklentilerini değiştirebileceğini ve özel tüketimleri artırarak ekonomik genişlemeye neden olabileceğini ifade etmektedir. O halde kamu gelirlerinde olduğu gibi kamu harcamaları politikalarının da genişletici veya daraltıcı yönü tüketici harcamalarının artması veya azalması yönünde kesin bir etkiye sahip değildir. Bu noktada tüketici güveni açısından da benzer bir durum olduğu iması çıkarılabilir. Kamu harcamaları politikalarının genişletici veya daraltıcı yönü tek başına tüketici güveninin de azalması veya artmasını sağlayamaz. Siyasal iktidarın kamu harcamalarını ne derecede toplum tercihlerine uyumlu bir şekilde gerçekleştirdiği, kamu israfından uzak durulması, verimli harcamalar yapılması, diğer iktisadi aktörlerin davranışlarını olumsuz yönde etkilememesi gibi değerlendirmelere bağlı olarak yapılacak olan kamu harcamaları politikası tüketici güveni üzerinde olumlu algıların gelişmesine neden olabilecektir. Bu olumlu algılar ise yatırım harcamaları ve cari harcamalara göre farklılık gösterebilecektir.

1.3. Borçlanma ve Bütçe Politikaları ile Tüketici Güveni Arasındaki İlişki

Borçlanma, kamu harcamalarını karşılamak için kullanılan bir finansman aracı olup aynı zamanda devletin ekonomiye müdahalesini sağlayabilen bir maliye politikası aracıdır. Mali amaçlara ek olarak borçlanma, dış ticaret açığı ve bütçe açığının giderilmesi, borçların çevrilebilmesi ve olağanüstü harcamaların finansmanı şeklinde de kullanılmaktadır (Çiçek vd., 2010:141).

Mali açıkların özel tüketim üzerindeki etkisi tartışmalı konulardan birisidir. Teorik çerçevede 3 başlık altında toplanmıştır. Bu bağlamda, Keynesyen teoride bütçe açığındaki artış, harcanabilir geliri artırmaktadır ve çarpan etkisiyle özel tüketim üzerinde olumlu bir etkiye sahip olmaktadır (Keynes, 1936:12). Neoklasiklere göre, Keynesyen önermenin kısa vadede geçerli olduğu ancak uzun vadede kaynakların tam istihdam edildiği bütçe açığından etkilenmediği görüşü önem arz etmektedir. Neoklasikler, hükümet harcamalarındaki artışın faiz oranlarındaki yükseliş nedeniyle özel harcamaları azalttığını savunmaktadırlar (Kormendi, 1983:995-998). Ricardocu denklik yaklaşımı ise bütçe açıklarının özel tüketimden etkilenmediğini desteklemektedir. Bütçe açığının kısa vadede özel tüketim üzerinde önemli bir etkisi bulunmamakta ve özel talebin canlandırılmasında maliye politikasının o kadar güçlü olmadığını göstermektedir. Bugün ise genel kanı, bütçe açığının ekonomi için istenilmeyen bir durum olmasıdır. Bu düşünce, gelişmekte olan ülkelerde kısa vadeli istikrar ve orta vadeli uyum programlarının temel taşlarından biri olan bütçe açıklarının büyüklüğünün azaltulmasını sağlamıştır (Keho, 2016:189).

Bütçeleme, farklı harcama kategorileri oluşturmayı, ilgili mali dönem için para ayırmayı ve bu sınırlar boyunca harcamaları izlemeyi içermektedir. Ayrıca tüketicilerin malların satın alınabilirliğini değerlendirmelerine ve farklı kategoriler arasında masrafları tahsis etmelerine olanak tanımaktadır.

Bütçeleme, tüketicilerin harcanabilir gelirlerine ilişkin tahminlerini içermektedir. Bütçelerin tüketici harcamaları üzerinde doğrudan ve önemli bir etkisi vardır. Herhangi bir bütçe oluşturma görevi için tüketiciler ertesi gün, gelecek ay veya gelecek yıl gibi birkaç farklı geçici çerçeveyi kullanabilmektedirler. Araştırmalar, insanların bir ay gibi kısa aralıkların uzunluğunu abarttıklarını ve bir yıl gibi uzun aralıkların uzunluğunu küçümsediklerini göstermiştir. Gelecek yıl için bütçe tahminleri, bir sonraki ayın ortak bir aylık esasa göre bir araya getirildiği karşılaştırılabilir bütçe tahminlerinden önemli ölçüde daha yüksektir. Tüketicilerin varsayılan eğilimi, gelecek ay ve gelecek yıl çerçeveleri için bütçelerini küçümsemektir. Gelecek yıl için bütçeler, kayıtlara geçen harcamalara daha yakındır, çünkü tüketiciler bu bütçeleri tahmin ederken daha az güven duyar ve dolayısıyla bunları yukarı doğru ayarlar. Bu nedenle, bütçe tahmin süreci, başlangıç tahminlerinin çok düşük olduğu bir bağlama ve ayarlama mekanizmasını gerektirmektedir ve yukarı yönlü düzeltme miktarı, güven derecesine ve bilişsel kaynakların kullanılabilirliğine bağlıdır (Ülkümen vd., 2008:245-253).

Yukarıda ifade edilen bu politika yapılanmaları kuşkusuz tüketicilerin güveni üzerinde etkilere sahiptir. Örneğin borç yükünün sürekli artması tüketicilerin güvenini zedelemekte olup bu durum geleceğe yönelik beklentileri de etkileyerek ekonomide yaşanabilecek olan olumsuzlukların gelişiminde çıg etkisi yaratabilecektir. Tüketicilerin güveni açısından temel beklenti borç yükünün azalması ve aynı zamanda durgunluk dönemi dışındaki zamanlarda bütçe açığının azaltılması yönündedir. Eğer borç yükünün azaltılması ve bütçe açıklarıyla mücadele yönünde politikalar izlenirse tüketicilerin güvenini artıracak sonuçlar elde edilebilecektir.

Keynes'in ortaya koyduğu yaklaşımlar etrafında ekonomistler özellikle tüketicilerin ve yatırımcıların duyarlılıklarının reel ekonomi üzerindeki etkisi üzerine çok yoğun bir şekilde odaklanmıştır. Fakat artık günümüzde aylık olarak yayınlanabilen tüketici güven endeksi sonuçları işletmeler, finansal piyasalarda işlem yapan aktörler ve politika yapımcılar açısından ekonomik bilginin önemli bir parçası haline gelmiştir (Ludvigson, 2004:49). Bu nedenle gerek tüketici güveninin çeşitli değişkenler üzerindeki gerek çeşitli değişkenlerin tüketici güveni üzerindeki etkisi araştırılması gereken ve günümüz ekonomilerini daha iyi açıklayabilmek açısından literatürde önemli bir yere sahip olacağına dair bir kuşku bulunmamaktadır. Siyasal iktidarlar uyguladıkları maliye politikaları ile artık gelenekselleşmiş olan temel ekonomik amaçları gerçekleştirmenin de ötesinde günümüz ekonomik koşulların dinamizmine bağlı olarak modern amaçlara da yönlendirebilirler. O halde günümüz ekonomilerinde tüketici güveni önemli bir unsur olarak ele alınıyorsa tüketici güvenini sağlamak ve aynı zamanda bu güveni artırmak modern bir maliye politikası amacı olarak ifade edilebilir.

Yukarıda ifade edilen açıklamaların öneminden hareketle çalışmanın ilerleyen başlıklarında literatür incelemesi ve maliye politikasının tüketici

güveni üzerindeki etkisini ortaya koyabilmek için maliye politikasının temel araçlarına yönelik belirlenmiş değişkenler ile tüketici güvenini yansıtan tüketici güven endeksi arasındaki ilişki ekonometrik yöntemler ile ortaya konacaktır.

2. Literatür İncelemesi

Tüketim, tüketici güveni gibi kavramlar ve bu kavramların makroekonomiyle ilişkisi literatürde çok sayıda çalışmada incelenmiştir. Maliye politikasının da çıktı üzerinde bir etkisi vardır ve tüketici güveni çıktıdaki değişiklikleri gösterebilir. Dolayısıyla maliye politikası ile tüketici güveni arasındaki ilişki incelenmesi oldukça önemli olmakla birlikte bu alanda mevcut çalışmaların sayısı nispeten azdır. Daha önce yapılmış çalışmalarda maliye politikası ile tüketici güveni arasında ilişkinin olduğu desteklenmiştir. Bu çalışma maliye politikası ile tüketici güveni arasındaki ilişkiyi açıklayan çalışmalara farklı bir boyut kazandırmayı hedeflemektedir.

Maliye politikası ile tüketici güven endeksi arasındaki ilişkiyi araştıran doğrudan bir çalışma bulunmamaktadır. Ancak tüketim harcamalarının tüketici güven endeksini yansıttığı düşünüldüğü için Tablo 1’de tüketim harcamaları ve tüketici güvenine yönelik çalışmalar incelenmiştir.

Maliye politikası ile tüketici tutumu ve tüketici güven endeksi arasındaki ilişki çıktı miktarını da etkilemektedir. Literatürde bu konuyla ilgili çalışma sayısı azdır. Mevcut çalışmalar kamu harcamaları ve kamu gelirlerinde kullanılan enstrümanların tüketici güven endeksini artırdığı sonucuna ulaşmıştır. Güven oluşan bir ekonomide ise harcama artacak ve dolayısıyla GSYH artacaktır. Bu yüzden maliye politikası enstrümanları ile tüketici güveni arasındaki analiz önem arz etmektedir.

Tüketici güveninin belirleyicisi olan tüketim eğilimi hakkında literatürde pek çok çalışma yapılmıştır. Tüketim eğiliminin, ekonomik faaliyetleri tahmin etme gücü ve tüketim harcamalarına etkileri konusundaki başlıca çalışmalar Tablo 1’de özetlenmiştir:

Tablo 1: Tüketim Eğilimi ve Ekonomik Faaliyetleri Tahmin/Tüketim Harcamalarına Yönelik Literatür

Yazar	Yöntem	Ülke	Dönem	Tüketim Harcamaları	Ekonomik Faaliyetleri Tahmin
Katona (1968)	Anket	ABD	1966-1967		+
Acemoğlu ve Scott (1994)	REPIH	İngiltere	1974Q1-1993Q4		+
Matsusaka ve Sbordone (1995)	VAR	ABD	1953Q1-1988Q4	-	
Gali vd. (2004)	VAR	ABD	1954Q1-1998Q4	+	

Yazar	Yöntem	Ülke	Dönem	Tüketim Harcamaları	Ekonomik Faaliyetleri Tahmin
Golinelli ve Parigi (2004)	Panel VAR	Fransa, Almanya, İtalya, İngiltere, ABD, Japonya, Kanada ve Avustralya	1970Q1-2002Q2		+
Aslanoğlu ve Çelik (2010)	Eşbütünleşme Analizi	Türkiye		+	
Özdemir (2013)	Zaman Serisi	Türkiye	2004Q2-2012Q1	+	

Maliye politikası etkinliğinin tüketim üzerinde Keynesyen etkilere mi yoksa Keynesyen olmayan etkilere mi sahip olduğu hakkında başlıca çalışmalar Tablo 2’de özetlenmiştir:

Tablo 2: Maliye Politikası ve Tüketime Yönelik Literatür

Yazar	Yöntem	Ülke	Dönem	Keynesyen Etki	Keynesyen Olmayan Etki
Tanner (1979)	Zaman Serisi	ABD	1929-1974	+	
Giavazzi ve Pagano (1996)	Panel	19 OECD Ülkesi	1976-1992		+
Perotti (1999)	Panel	OECD	1965-1994		+
Giavazzi vd. (2000)	Panel	OECD	1970-1996		+
Heylen ve Everaert (2000)	Panel	OECD	1975-1995	+	
Hjelm (2002)	Panel	19 OECD Ülkesi	1970-1997	+	
Aarle ve Garretsen (2003)	Panel	AB Ülkeleri	1970-2000	+	
Erdoğan ve Özbek (2005)	En küçük Kareler	Türkiye	1987Q1-2001Q4		+
Afonso (2006)	Panel	15 AB Ülkesi	1970-2005		+
Carmignani (2008)	Panel VAR	Geçiş Ekonomileri/ OECD	1990Q1-2003Q4	Geçiş Ülkelerinde	OECD Ülkelerinde
Tagkalakis (2008)	Panel	19 OECD Ülkesi	1970-2002	+	
İlgün (2010)	ARDL	Türkiye	1987Q1-2009Q4	+	
Konstantinou ve Tagkalakis (2011)	Panel	9 OECD Ülkesi	1970Q1-2007Q4		+
Omohundro (2017)	Anket/ Anova	ABD	2015	+	

3. Maliye Politikası-Tüketici Güven Endeksi İlişkisi: Ampirik Analiz

3.1. Veri Seti ve Yöntem

Bu bölümde Türkiye açısından tüketici güven endeksi ile maliye politikası değişkenleri olarak kabul ettiğimiz dolaylı ve dolaysız vergi gelirleri, iç borçlanmanın borçlanma içindeki payı, merkezi yönetim bütçe gelirleri ve merkezi yönetim bütçe giderleri arasındaki ilişki ekonometri yöntemleri ile araştırılmaktadır. Bu doğrultuda 2006M1-2017M8 dönemi için öncelikle değişkenlerin birim kök özellikleri ele alınmaktadır. Ayrıca, faiz oranları, döviz kuru ve tüketici fiyat endeksinin bu ilişkilerde geçiş kanalı oluşturma özellikleri tartışılmaktadır. Öncelikle değişkenlerin tanımları ve veri setleri Tablo 3’de yer almaktadır. Anlatımda ve yazımda anlaşılabilirlik sağlanması adına çalışmada merkezi yönetim bütçe gideri değişkeni (kamu gideri) “GD”, merkezi yönetim bütçe geliri değişkeni (kamu geliri) ise “GL” olarak bahsedilmiştir.

Tablo 3: Değişkenlerin Tanımı ve Veri Kaynakları

Değişkenler	Seriler	Kaynaklar
CCI	Tüketici güven endeksi	TÜİK
TTAX	Dolaysız vergi gelirleri	TCMB-EVDS
ITAX	Dolaylı vergi gelirleri	TCMB-EVDS
GD	Merkezi yönetim bütçe gideri	TCMB-EVDS
GL	Merkezi yönetim bütçe geliri	TCMB-EVDS
IBR	İç borçlanmanın borçlanma içindeki payı	BUMKO
CPI	Tüketici fiyat endeksi	TCMB-EVDS
EX	Piyasa döviz kuru	TCMB-EVDS
IR	Piyasa faiz oranı	TCMB-EVDS

3.1.1. Birim Kök Testi

Zaman serisi analizi yapabilmenin önkoşulu serilerin durağan hale getirilmesidir. Ortalaması ve varyansı durağan olan seriye durağan seri denilebilmektedir. Durağanlığı sınamak için birim kök testlerinden yararlanılmaktadır. Birim kök bir serinin herhangi bir şokun etkisi ile zaman içerisinde ortalama değerinden sapması şeklinde tanımlanmaktadır (Gujarati, 2009:709).

Durağan olmayan serilerde herhangi bir trend vardır. Bu trend bazen beklenen değerden kaynaklı olan deterministik olarak bazen de otokovaryans fonksiyonunun zamana bağlı olmasından kaynaklanan stokastik olarak ikiye ayrılmaktadır. Herhangi bir nedenden ötürü seri durağan değilse ekonometrik yöntemlerden bazıları kullanılarak seri durağan hale getirilir (Akdi, 2003:216-218).

Zaman serilerinin durağanlığının sınanması için kullanılan yöntemlerden birisi Dickey-Fuller testidir. Dickey-Fuller birim kök testi farklı model kalıpları dikkate alınarak test edilmektedir. Ayrıca bu test istatistiği modelde kesme etkisi ve deterministik trend etkisini dikkate almaktadır. Serideki değişkenlerin gecikmeli değerlerinin yani birinci farklarının dikkate alındığı

model ise Artırılmış Dickey-Fuller (Augmented Dickey Fuller, AFD) Birim Kök Testi adı verilmektedir (Sevüktekin ve Nargeleçkenler, 2007:313-320).

Serilerin birim kök özelliklerinin incelenmesi eşbütünleşme ve pek çok nedensellik testlerinin incelenmesinde ön koşul oluşturmaktadır. Birim kök içeren serilerin durağanlaştırılmaları ekonometri analizleri için gerekli bir koşuldur.

$$\varepsilon_t = \rho \varepsilon_{t-1} + v_t \quad (1)$$

Denklem 1’de hata teriminin birim kök yapısı ifade edilmektedir. ε hata terimini, v ise rassal şokların kümülatif değerini ifade etmektedir. Eğer ρ (ρ) değeri bire eşit ise $\rho = 1$, seriye bir şok geldiğinde şokun etkisi giderek artacaktır. Bu durağan olmayan serinin yapısını ifade etmektedir. Eğer ρ değeri birin altında ise, $\rho < 1$, seriye bir şok geldiğinde şokun etkisi giderek azalacaktır ki, bu durağan seri özelliğini ifade etmektedir (Gujarati, 2009:709-720).

İç borçlanma oranı hariç bütün değişkenler logaritmik değerleri üzerinden ele alınmıştır. Borçlanma serisi negatif değerler içermesi nedeniyle oran değerleri ile değerlendirilmektedir. Dolaylı ve dolaysız vergiler, kamu geliri ve kamu gideri değişkenlerinin mevsimsellik içerdikleri gözlenmiştir. Bu nedenle bu seri Tramo/Seats ile mevsimsellikten arındırılarak logaritmik değeri ele alınmıştır.

Phillips-Perron (PP) birim kök testi, ADF testinde rassal hataların (şokların) dağılımının birbirinden bağımsız ve sabit varyanslı olduğunu varsaymaktadır. Yani rassal şoklar arasında otokorelasyon olmadığı varsayılmaktadır. Phillips-Perron ise rassal hatalar (şoklar) arasında otokorelasyon ve değişen varyans olabileceği ihtimali altında bir birim kök testi geliştirmişlerdir. Birim kök testlerinin her birinin kendine göre üstünlükleri bulunmaktadır. Çalışmalar yapılırken genellikle bir zaman serisinin birim kök testi tek bir test ile gerçekleştirilmemektedir (Sevüktekin ve Nargeleçkenler, 2007:363). Bu yüzden çalışmada sağlıklı veri elde edebilmek amacıyla ADF testine ilaveten Phillips-Perron testi de uygulanmıştır. Hem ADF hem PP testlerinin sonuçları Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4: Değişkenlerin Birim Kök Özellikleri

Değişkenler	Düzy		Birinci Fark	
	Sabit	Sabit ve Trend	Sabit	Sabit ve Trend
CCI-ADF	-1,840 [0,359]	-3,233 [0,083]	-3,471 [0,010]	-3,533 [0,040]
-PP	-2,163 [0,221]	-3,036 [0,126]	-11,683 [0,000]	-11,784 [0,000]
TTAX-ADF	-0,299 [0,921]	-3,608 [0,033]	-10,298 [0,000]	-10,259 [0,000]
-PP	-1,333 [0,613]	-13,439 [0,000]	-67,127 [0,000]	-67,330 [0,000]
ITAX-ADF	-0,084 [0,948]	-2,956 [0,149]	-14,760 [0,000]	-14,715 [0,000]
-PP	-0,496 [0,887]	-7,921 [0,000]	-40,188 [0,000]	-40,526 [0,000]
GD-ADF	-0,026 [0,954]	-13,907 [0,000]	-11,176 [0,000]	-11,136 [0,000]
-PP	-1,438 [0,562]	-13,822 [0,000]	-81,079 [0,000]	-80,864 [0,000]

Değişkenler	Düzy		Birinci Fark	
	Sabit	Sabit ve Trend	Sabit	Sabit ve Trend
GL-ADF	-0,396 [0,982]	-2,743 [0,221]	-7,395 [0,000]	-7,407 [0,000]
-PP	-1,038 [0,739]	-12,171 [0,000]	-73,236 [0,000]	-78,134 [0,000]
IBR-ADF	-11,737 [0,000]	-11,708 [0,000]	-8,658 [0,000]	-8,632 [0,000]
-PP	-11,778 [0,000]	-11,747 [0,000]	-195,07 [0,000]	-109,894 [0,000]
CPI-ADF	-0,372 [0,981]	-2,968 [0,145]	-4,064 [0,002]	-4,038 [0,009]
-PP	-0,213 [0,933]	-3,489 [0,044]	-12,666 [0,000]	-12,559 [0,000]
EX-ADF	-0,358 [0,981]	-2,416 [0,369]	-8,379 [0,000]	-8,475 [0,000]
-PP	0,360 [0,981]	-1,799 [0,699]	-8,342 [0,000]	-8,314 [0,000]
IR-ADF	-2,085 [0,251]	-2,299 [0,431]	-8,587 [0,000]	-8,561 [0,000]
-PP	1,911 [0,326]	-2,041 [0,573]	-8,627 [0,000]	-8,601 [0,000]

Not: ADF (Augmented Dickey Fuller) testinde maksimum gecikme uzunluğu 12 olarak alınmış ve optimal gecikme uzunluğunun belirlenmesinde Akaike bilgi kriteri kullanılmıştır. PP (Phillips-Perron) testinde “Barlett Kernel” yöntemi ve bant genişliği “Newey West Bandwith” yöntemi ile belirlenmiştir.

Değişkenlerin birim kök özellikleri incelendiğinde tüketici güven endeksi, döviz kuru, dolaylı vergiler, kamu geliri, fiyatlar genel düzeyi ve faiz oranı değişkenlerinin sabit ve trend altında düzey değerlerinde durağan olmadıklarına $I(1)$ dair bulgular Tablo 4’te yer almaktadır. Dolaysız vergiler, iç borçlanma oranı ve kamu gideri değişkenlerinin düzeyde durağan $I(0)$ oldukları görülmektedir.

3.1.2. ARDL Sınır Testi

Değişkenlerin birim kök özellikleri göz önüne alınarak maliye politikası araçları ve tüketici güven endeksi arasındaki uzun ve kısa dönemli ilişkinin analizi için ARDL (Autoregressive Distributed Lag Bound Test) modellemesi uygun görülmektedir. ARDL sınır testi yaklaşımı; hem kısa dönem hem de uzun dönem analizi yapma imkânı sağlamaktadır. ARDL modeli $I(0)$, $I(1)$ ya da her ikisinin birleşimi şeklinde, farklı derecede eşbütünlük seriler için kullanılabilir. Değişkenlerin uzun dönem ilişkileri F istatistiği (Wald testi) ile tespit edilmektedir. Bu yaklaşımda, F istatistiği kritik değer bandını aştığında serideki değişkenlerin uzun vadede ilişki kurduğu söylenmektedir (Nkoro ve Uko, 2016:64).

Modeli ARDL yöntemiyle analiz edebilmek için öncelikle Akaike (AIC) ve Schwarz (SIC) ve Hannan-Quinn gibi kritik değerlerden yararlanılması gerekmektedir. En küçük kritik değeri sağlayan gecikme uzunluğu ise modelin gecikme uzunluğu olarak seçilmektedir. Seçilen en küçük değer ile kurulan model arasında otokorelasyon problemi olursa ikinci en küçük değeri sağlayan gecikme uzunluğu seçilerek model oluşturulur (Karagöl vd., 2007:76-77). Bu çalışmada modeli kurarken uzunluk kriteri aylık veri olduğu için 12 olarak belirlenmiştir. Akaike bilgi kriterine göre de 3 değişken 12’nci uzunlukta anlamlı çıkmıştır. Çoğunluk kuralına göre Akaike

bilgi kriterinin bize vermiş olduğu 12 gecikme sayısı kullanılmıştır. Modelde otokorelasyon problemi çıkmamıştır.

Tablo 5: Uygun Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

Gecikme Uzunluğu	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	147,0365	NA	0,006.364	-2,21.932	-2,10.791	-2,17.406
1	233,6958	165,1942	0,001.669	-3,55.775	-3,424.057*	-3,503.428*
2	234,8470	2,176.555	0,001.665	-3,56.011	-3,40.414	-3,49.674
3	235,3600	0,961.866	0,001.678	-3,5525	-3,37.425	-3,48.008
4	235,8633	0,935.891	0,001.691	-3,54.474	-3,34.421	-3,46.326
5	236,9338	1,973.667	0,001.689	-3,54.584	-3,32.303	-3,45.531
6	238,9921	3,762.926	0,001.662	-3,56.238	-3,31.728	-3,46.279
7	239,5455	1,003.046	0,001.674	-3,5554	-3,28.802	-3,44.676
8	239,7381	0,345.922	0,001.695	-3,54.278	-3,25.312	-3,42.509
9	240,0235	0,508.417	0,001.715	-3,53.162	-3,21.968	-3,40.487
10	247,5657	13,31.675	0,001.548	-3,63.384	-3,29.962	-3,49.804
11	247,9665	0,701.367	0,001.563	-3,62.448	-3,26.797	-3,47.963
12	250,2005	3,874.624*	0,001.534*	-3,643.758*	-3,26.497	-3,48.986

Gecikme uzunluğunun belirlenmesinin ardından seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığını tespit etmek amacıyla F istatistiklerinden yararlanılmaktadır. ARDL sınır testi yönteminde F istatistikleri Pesaran vd.'nin (2001) çalışmasındaki alt ve üst değere göre belirlenmektedir. Analizden elde edilen değer hesaplanan F istatistiği alt kritik değerinden küçük ise seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin olmadığından, üst kritik değerden büyük ise de eşbütünleşme ilişkisinin varlığından bahsedilebilmektedir. Ancak değer alt ve üst kritik değerlerin arasında yer alıyorsa bu durumda eşbütünleşme konusunda herhangi bir karar verilememektedir.

Bounds (sınır) testi, analize dâhil edilen değişkenlerin durağanlık seviyeleri hakkında bilgi sahibi olunmasa bile kullanılabilir. Bu testin uygulanması ARDL modeli kullanımı üzerine kurulmuştur. Bu yüzden değişkenlerin endojenlik sorunu göz önünde bulundurulmaktadır (Zortuk, 2007:137-138).

Sınır testi sonucu değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi elde edildiği takdirde değişkenlere ait uzun ve kısa dönem ilişkilerini belirlemek için ARDL modelleri tanımlanmaktadır. Bu nedenle çalışmada ilk olarak gecikme uzunluğu ve sınır testi sonuçları tablolar halinde verilecek ardından eşbütünleşme ilişkisi elde edildiği takdirde uzun ve kısa dönem ARDL modelinin tahmin sonuçlarına yer verilecektir.

ARDL modellemesi kurulurken makroekonomik değişkenler olan tüketici fiyat endeksi, faiz oranı, döviz kuru sabit tutulup her bir bağımsız değişken için ayrı model oluşturulmuştur.

Tablo 6: ARDL (12,1,2,0,0) Modeli Tahmin Sonuçları (Bağımsız Değişken Kamu Gideri)

Değişkenler	Katsayı	t-İstatistiği	Olasılık
CCI(-1)	0,899	9,672	0,000
CCI(-2)	-0,189	-1,507	0,135
CCI(-3)	0,124	1,034	0,303
CCI(-4)	-0,264	-2,238	0,027
CCI(-5)	0,454	3,806	0,000
CCI(-6)	-0,295	-2,392	0,019
CCI(-7)	0,141	1,146	0,254
CCI(-8)	-0,146	-1,240	0,218
CCI(-9)	0,451	3,759	0,000
CCI(-10)	-0,411	-3,242	0,002
CCI(-11)	0,240	1,880	0,063
CCI(-12)	-0,157	-1,799	0,075
CPI	-0,798	-1,980	0,050
CPI(-1)	0,544	1,361	0,176
EX	-0,238	-2,225	0,028
EX(-1)	0,167	0,999	0,320
EX(-2)	0,227	2,066	0,041
IR	-0,088	-3,306	0,001
GD	-0,012	-0,300	0,765
C	2,287	4,492	0,000
Tanısal Denetim Sonuçları			
R^2	0,938	X^2_{NORM}	48,538 (0,00)
$\bar{R}^2$	0,927	X^2_{BPG}	0,841 (0,654)
X^2_{BG}	0,964 (0,488)		

Not: X^2_{BG} , X^2_{NORM} , X^2_{BPG} sırasıyla otokorelasyon, normallik, değişen varyans istatistikleridir.

Tablo 6’da görüldüğü üzere bağımlı değişken tüketici güven endeksi-bağımsız değişken ise kamu gideri olarak model kurulmuştur. “GD” değerinin olasılık değerine bakıldığında %1-%5-%10 düzeylerine göre anlamsız olduğu görülmektedir. Uzun dönemli ilişkinin varlığı bound (sınır) testi ile bakılmaktadır.

Tablo 7: Uzun Dönem Koentegrasyon İlişkisi

Test İstatistiği	Değer	k
F-İstatistiği	4,568.654	4
Kritik Değer Sınırları		
Anlamlılık	10 Sınırı	11 Sınırı
10%	2,45	3,52
5%	2,86	4,01
2.50%	3,25	4,49
1%	3,74	5,06

Tablo 7’de görüldüğü üzere, F istatistik değeri kritik değerlerden büyük olması nedeniyle analize konu olan değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin mevcut olduğu görülmektedir. Ancak GD değişkeninin uzun dönemli katsayı değerinin olasılık değişkeni anlamsızdır. Bu yüzden uzun dönemdeki ilişkinin yönü hakkında yorum yapılamamaktadır. Mevcut ilişkinin uzun dönemli katsayı değerleri aşağıda yer almaktadır.

Tablo 8: Uzun Dönemli Katsayı Değerleri

Değişkenler	Katsayı	t-istatistiği	Olasılık
CPI	-1,662	-2,156	0,033
EX	1,020	1,922	0,057
IR	-0,574	-2,143	0,034
GD	-0,080	-0,299	0,765
C	14,983	3,412	0,001

Bir başka ARDL modelinde makroekonomik değişkenler sabit iken bağımsız değişken kamu geliri (GL) alınarak tahmin yapılmıştır. Tüketici güven endeksi ve kamu geliri arasındaki ilişkinin varlığı Tablo 9’da yer almaktadır.

Tablo 9: ARDL Modeli (10, 2, 2, 4, 0) Tahmin Sonuçları (Bağımsız Değişken Kamu Geliri)

Değişkenler	Katsayı	t-İstatistiği	Olasılık
CCI(-1)	0,886	10,195	0
CCI(-2)	-0,109	-0,954	0,342
CCI(-3)	0,062	0,525	0,601
CCI(-4)	-0,260	-2,232	0,028
CCI(-5)	0,380	3,389	0,001
CCI(-6)	-0,193	-1,755	0,082
CCI(-7)	0,044	0,399	0,691
CCI(-8)	-0,124	-1,081	0,282
CCI(-9)	0,441	3,749	0,000
CCI(-10)	-0,320	-3,859	0,000
CPI	-1,081	-2,608	0,010
CPI(-1)	1,300	2,065	0,041
CPI(-2)	-0,612	-1,510	0,134
EX	-0,227	-2,161	0,033
EX(-1)	0,140	0,834	0,406
EX(-2)	0,238	2,014	0,047
IR	-0,133	-1,932	0,056
IR(-1)	0,112	1,084	0,281
IR(-2)	-0,086	-0,826	0,411
IR(-3)	0,186	1,787	0,077
IR(-4)	-0,181	-2,708	0,008
GL	0,064	1,776	0,079
C	2,456	4,931	0,000

Değişkenler	Katsayı	t-İstatistiği	Olasılık
Tanısal Denetim Sonuçları			
R^2	0,241	X^2_{NORM}	35,140 (0,00)
$\bar{R}^2$	0,085	X^2_{BPG}	1,549 (0,07)
X^2_{BG}	1.038 (0.42)		

Not: X^2_{BG} , X^2_{NORM} , X^2_{BPG} sırasıyla otokorelasyon, normallik, değişen varyans istatistikleridir.

Modelde değişen varyans ve otokorelasyon problemi olmadığı ancak hata teriminin normal dağılmadığı Tablo 9’da görülmektedir. Ayrıca kamu gelirinin olasılık değerinin %10 düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Kısa dönemli mevcut ilişkinin uzun dönemde de var olup olmadığına bakıldığında F istatistik değerinin kritik değerlerden büyük olduğu Tablo 10’dan görülmektedir.

Tablo 10: Uzun Dönemli Koentegrasyon İlişkisi

Test İstatistiği	Değer	k
F-İstatistiği	5,694	4
Kritik Değer Sınırları		
Anlamlılık	10 Sınırı	11 Sınırı
10%	2,45	3,52
5%	2,86	4,01
2.50%	3,25	4,49
1%	3,74	5,06

Modele tabii olan değişkenler arasında uzun dönemli ilişki mevcuttur. İlişkinin yönünü belirlemek için ise katsayı değerlerine bakılmıştır.

Tablo 11: Uzun Dönemli Katsayı Değerleri

Değişkenler	Katsayı	t-istatistiği	Olasılık
CPI	-2,042	-3,422	0,000
EX	0,786	2,348	0,020
IR	-0,525	-2,823	0,005
GL	0,333	1,727	0,087
C	12,767	4,691	0,000

Kamu geliri değişkeninin olasılık değeri %10 seviyesinde anlamlı çıkmıştır. Katsayısı ise pozitifdir. Bu bağlamda kamu gelirindeki %1’lik bir değişim tüketici güven endeksini %33 artırmaktadır. Tablo 11’den anlaşıldığı üzere daraltıcı maliye politikası tüketici güvenliğini artırmaktadır. Burada Keynesyen olmayan ilişki mevcuttur.

Bağımsız değişken olan dolaysız ve dolaylı verginin modele eklendiği analiz ise Tablo 12’de yer almaktadır.

Tablo 12: ARDL Modeli (12,5,3,4,3,7) Tahmin Sonuçları (Bağımsız Değişkenler Dolaylı ve Dolaysız Vergi)

Değişkenler	Katsayı	t-İstatistiği	Olasılık
CCI(-1)	1,012	10,776	0,000
CCI(-2)	-0,355	-2,801	0,006
CCI(-3)	0,233	1,847	0,068
CCI(-4)	-0,275	-2,286	0,025
CCI(-5)	0,281	2,365	0,020
CCI(-6)	-0,176	-1,424	0,158
CCI(-7)	0,218	1,838	0,070
CCI(-8)	-0,283	-2,453	0,016
CCI(-9)	0,567	4,802	0,000
CCI(-10)	-0,440	-3,611	0,001
CCI(-11)	0,228	1,845	0,068
CCI(-12)	-0,186	-2,140	0,035
CPI	-1,710	-3,576	0,001
CPI(-1)	2,513	3,607	0,001
CPI(-2)	-2,111	-2,975	0,004
CPI(-3)	1,409	1,990	0,050
CPI(-4)	-1,089	-1,561	0,122
CPI(-5)	0,871	1,922	0,058
EX	-0,186	-1,697	0,093
EX(-1)	0,044	0,239	0,812
EX(-2)	0,467	2,442	0,017
EX(-3)	-0,212	-1,632	0,106
IR	-0,051	-0,714	0,477
IR(-1)	-0,079	-0,737	0,463
IR(-2)	0,082	0,769	0,444
IR(-3)	0,166	1,515	0,133
IR(-4)	-0,155	-2,225	0,029
ITAX	0,063	1,094	0,277
ITAX(-1)	0,001	0,016	0,987
ITAX(-2)	0,104	1,916	0,059
ITAX(-3)	-0,066	-1,234	0,221
TTAX	-0,039	-0,885	0,379
TTAX(-1)	-0,002	-0,044	0,965
TTAX(-2)	-0,054	-1,166	0,247
TTAX(-3)	0,099	2,253	0,027
TTAX(-4)	-0,001	-0,020	0,984
TTAX(-5)	-0,068	-1,685	0,096
TTAX(-6)	0,027	0,659	0,512
TTAX(-7)	-0,137	-3,311	0,001
C	2,513	3,550	0,001
Tanısal Denetim Sonuçları			
R^2	0,958	X^2_{NORM}	39,08 (0,00)
$\bar{R}^2$	0,938	X^2_{BPG}	1,103 (0,34)
X^2_{BG}	0,621 (0,81)		

Not: X^2_{BG} , X^2_{NORM} , X^2_{BPG} sırasıyla otokorelasyon, normallik, değişen varyans istatistikleridir.

Tanısal denetim sonuçlarına bakılacak olursa bu modelin otokorelasyon ve değişen varyans problemi içermediği ancak hata teriminin normal dağılmadığı görülmektedir.

Dolaysız vergi ve dolaylı verginin olasılık değerleri mevcut kritik değerlerden büyüktür. Tüketici güven endeksi ile arasında ilişki mevcut değildir. Uzun dönemli katsayı değerlerine bakıldığında olasılık değerlerinin büyük olup aralarında bir ilişkinin olmadığı gözlemlenmiştir.

Diğer araç değişkeni olan iç borçlanmanın da dâhil edildiği analiz sonuçları Tablo 13’de yer almaktadır.

Tablo 13: ARDL Modeli (10,2,2,4,0) Tahmin Sonuçları (Bağımsız Değişken İç Borçlanma)

Değişkenler	Katsayı	t-istatistiği	Olasılık
CCI(-1)	0,877	9,970	0,000
CCI(-2)	-0,098	-0,848	0,399
CCI(-3)	0,048	0,407	0,685
CCI(-4)	-0,220	-1,836	0,069
CCI(-5)	0,352	3,055	0,003
CCI(-6)	-0,186	-1,673	0,097
CCI(-7)	0,058	0,517	0,606
CCI(-8)	-0,125	-1,082	0,282
CCI(-9)	0,405	3,451	0,001
CCI(-10)	-0,296	-3,587	0,001
CPI	-0,973	-2,303	0,023
CPI(-1)	1,298	2,037	0,044
CPI(-2)	-0,615	-1,502	0,136
EX	-0,221	-2,083	0,040
EX(-1)	0,102	0,598	0,551
EX(-2)	0,272	2,281	0,025
IR	-0,107	-1,534	0,128
IR(-1)	0,071	0,692	0,490
IR(-2)	-0,049	-0,477	0,634
IR(-3)	0,159	1,526	0,130
IR(-4)	-0,176	-2,608	0,010
IBR	-0,001	-0,959	0,340
C	2,525	5,033	0,000
Tanısal Denetim Sonuçları			
R^2	0,943	X^2_{BG}	1,192 (0,230)
$\overline{R}^2$	0,931	X^2_{BPG}	1,432 (0,116)
X^2_{NORM}	29,98 (0,00)		

Not: X^2_{BG} , X^2_{NORM} , X^2_{BPG} sırasıyla otokorelasyon, normallik, değişen varyans istatistikleridir.

İç borçlanma değişkeninin dâhil edildiği modelde otokorelasyon ve değişen varyans problemi görünmemekte, ancak hata teriminin normal dağılmadığı görülmektedir. İç borçlanmanın olasılık değeri kritik seviyelerde anlamsız çıkmıştır. Tüketici güven endeksi ile arasında uzun dönemli ilişki mevcut değildir.

Bu bağlamda tüketici güven endeksinin dolaylı ve dolaysız vergiler ve kamu harcama kalemlerine karşı duyarlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen bulgulara göre maliye politikalarına yön verenler için tüketicilerin güvenini sağlama amacı güdüldüğünde çalışmada kullanılan maliye politikası araçlarından en etkili araç değişkeni kamu gelirleri olmaktadır.

Tüketici güven endeksinin doğrudan etkileyen fiyatlar genel düzeyi, faiz oranı ve döviz kuru ise ekonomi politikaları için önemli değişkenlerdir ve tüketici güvenini artırmada aktif rol oynamaktadırlar.

3.1.3. Hata Düzeltme Modeli (Error Correction Model)

Hata Düzeltme Modeli (ECM), ARDL modelinden, uzun dönem bilgisini kaybetmeden, kısa süreli ayarlamaları uzun çalışma dengesiyle bütünleştiren basit bir doğrusal dönüşümden türetilir. İlgili ECM modeli, belirli modelleme çerçevelerine genel olarak veri üretme sürecini yakalamak için yeterli sayıda gecikme gerektirmektedir (Nkoro ve Uko, 2016:79).

Genel olarak hata düzeltme teriminin ECT_{t-1} katsayısının negatif değerler alması beklenmektedir. Bu katsayısının istatistiki olarak anlamlı olması durumunda ise ilgili katsayının, kısa dönemde dengeden bir sapma olması durumunda modelin ne kadar sürede uzun dönem dengesine geri geleceğini gösteren uzun dönem denge ayarlanma hızı olarak yorumlanmaktadır. 0 ile -1 arasında değerler alması beklenen bu katsayısının 0'a yakın olması durumu modelin uzun dönem denge ayarlanma hızının düşük, -1'e yakın olması durumu ise modelin uzun dönem denge ayarlanma hızının yüksek olduğunu göstermektedir (Özaydın, 2018:153-155).

Tablo 14: ARDL (12,1,2,0,0) Hata Düzeltme Modeli Tahmin Sonuçları

Değişkenler	Katsayı	T-İstatistiği	Olasılık
D(CCI(-1))	0,052	0,543	0,588
D(CCI(-2))	-0,137	-1,562	0,121
D(CCI(-3))	-0,013	-0,148	0,882
D(CCI(-4))	-0,277	-3,162	0,002
D(CCI(-5))	0,177	1,949	0,054
D(CCI(-6))	-0,119	-1,317	0,191
D(CCI(-7))	0,022	0,253	0,801
D(CCI(-8))	-0,123	-1,463	0,146
D(CCI(-9))	0,327	3,890	0,000
D(CCI(-10))	-0,084	-0,959	0,340
D(CCI(-11))	0,157	1,799	0,075
D(CPI)	-0,798	-1,980	0,050
D(EX)	-0,238	-2,225	0,028
D(EX(-1))	-0,227	-2,066	0,041
D(IR)	-0,088	-3,306	0,001
D(GD)	-0,012	-0,300	0,765
ECT(-1)	-0,153	-3,016	0,003

Hata düzeltme modeli sonuçlarına göre CPI, EX, IR ve GD değişkenleri ile CCI arasında negatif yönlü bir ilişkinin mevcut olduğu görülmüştür. CPI’de meydana gelecek %1’lik bir artış CCI endeksini %0,80 azaltacaktır. Ayrıca EX, IR ve GD değişkenleri ile CCI arasında negatif yönlü bir ilişki mevcut olup katsayıları sırasıyla -0,238; -0,088 ve -0,012 olarak tahmin edilmiştir. Daha açıklayıcı bir ifadeyle değişkenlerde meydana gelecek %1’lik bir artış CCI endeksinde katsayıları oranında azalışa neden olacaktır. Hata düzeltme terimi (ECT(-1)) beklenildiği gibi negatif ve istatistiki olarak anlamlıdır. Bu durum kısa dönemde meydana gelecek sapmalardan uzun dönemde dengeye yaklaşılabileceği anlamına gelmektedir. Bu katsayının tahmin değeri -0,153 olup kısa dönem şoklarını uzun dönemde meydana gelecek sapmaların 1 dönem sonrasında %15’inin giderilebildiğini göstermektedir.

Tablo 15: ARDL (10,2,2,4,0) Hata Düzeltme Modeli

Değişkenler	Katsayı	t-İstatistiği	Olasılık
D(CCI(-1))	0,079	0,851	0,397
D(CCI(-2))	-0,030	-0,351	0,727
D(CCI(-3))	0,031	0,356	0,722
D(CCI(-4))	-0,228	-2,726	0,008
D(CCI(-5))	0,151	1,815	0,072
D(CCI(-6))	-0,042	-0,517	0,607
D(CCI(-7))	0,003	0,033	0,974
D(CCI(-8))	-0,121	-1,510	0,134
D(CCI(-9))	0,320	3,859	0,000
D(CPI)	-1,081	-2,608	0,010
D(CPI(-1))	0,612	1,510	0,134
D(EX)	-0,227	-2,161	0,033
D(EX(-1))	-0,238	-2,014	0,047
D(IR)	-0,133	-1,932	0,056
D(IR(-1))	0,086	0,826	0,411
D(IR(-2))	-0,186	-1,787	0,077
D(IR(-3))	0,181	2,708	0,008
D(GL)	0,064	1,776	0,079
ECT(-1)	-0,192	-3,882	0,000

Hata düzeltme modeli sonuçlarına göre CCI ile araç değişkenleri olan CPI, EX ve IR ile negatif ilişki mevcuttur. Ancak bağımsız değişken olan kamu geliri “GL” değişkeni arasında pozitif ilişki mevcuttur ve katsayısı da 0,064’tür. Bu katsayı kamu gelirinde meydana gelecek %1’lik bir artışın CCI değişkeni olan tüketici güven endeksini %0,06 oranında artıracak anlamına gelmektedir. Hata düzeltme terimi (ECT (-1)) beklendiği gibi negatif ve istatistiki olarak anlamlıdır. Bu katsayının tahmin değeri -0,191 olup uzun dönem dengesinden meydana gelecek sapmaların 1 dönem sonrasında %19’unun giderilebildiğini göstermektedir.

Tablo 16: ARDL (12, 5, 3, 4, 3, 7) Hata Düzeltme Modeli Tahmin Sonuçları

Değişkenler	Katsayı	t-İstatistiği	Olasılık
D(CCI(-1))	0,188	1,948	0,055
D(CCI(-2))	-0,167	-1,741	0,085
D(CCI(-3))	0,066	0,701	0,485
D(CCI(-4))	-0,210	-2,334	0,022
D(CCI(-5))	0,072	0,788	0,433
D(CCI(-6))	-0,104	-1,175	0,243
D(CCI(-7))	0,114	1,307	0,195
D(CCI(-8))	-0,169	-2,035	0,045
D(CCI(-9))	0,398	4,702	0,000
D(CCI(-10))	-0,042	-0,486	0,628
D(CCI(-11))	0,186	2,140	0,035
D(CPI)	-1,710	-3,576	0,001
D(CPI(-1))	2,111	2,975	0,004
D(CPI(-2))	-1,409	-1,990	0,050
D(CPI(-3))	1,089	1,561	0,122
D(CPI(-4))	-0,871	-1,922	0,058
D(EX)	-0,186	-1,697	0,093
D(EX(-1))	-0,467	-2,442	0,017
D(EX(-2))	0,212	1,632	0,106
D(IR)	-0,051	-0,714	0,477
D(IR(-1))	-0,082	-0,769	0,444
D(IR(-2))	-0,166	-1,515	0,133
D(IR(-3))	0,155	2,225	0,029
D(ITAX)	0,063	1,094	0,277
D(ITAX(-1))	-0,104	-1,916	0,059
D(ITAX(-2))	0,066	1,234	0,221
D(TTAX)	-0,039	-0,885	0,379
D(TTAX(-1))	0,054	1,166	0,247
D(TTAX(-2))	-0,099	-2,253	0,027
D(TTAX(-3))	0,001	0,020	0,984
D(TTAX(-4))	0,068	1,685	0,096
D(TTAX(-5))	-0,027	-0,659	0,512
D(TTAX(-6))	0,137	3,311	0,001
ECT(-1)	-0,176	-2,994	0,004

Hata düzeltme modeli sonuçlarına göre kısa dönemde CCI ile ITAX ile negatif bir ilişki mevcuttur ve katsayısı da -0,104'dür. Ancak CCI değişkeninin TTAX ile arasında pozitif bir ilişki olduğu tablo 16'dan görülmektedir. ITAX (dolaylı vergi) da meydana gelecek %1'lik artış CCI'yı 0,104 oranında azaltırken TTAX'de (dolaysız vergi) meydana gelecek %1'lik artış CCI'de %13'lük bir artışa neden olmaktadır. Hata terimi katsayısı beklenildiği üzere negatif ve anlamlıdır. Bu katsayının tahmin değeri -0,176 olup uzun dönemdeki sapmaların kısa dönemde %17'sinin

giderildiğini göstermektedir. Uyarlanma süreci yaklaşık 6 dönem sonra gerçekleşmektedir.

Tablo 17: ARDL (10, 2, 2, 4, 0) Hata Düzeltme Modeli Tahmin Sonuçları

Değişkenler	Katsayı	t-İstatistiği	Olasılık
D(CCI(-1))	0,061	0,657	0,513
D(CCI(-2))	-0,036	-0,416	0,678
D(CCI(-3))	0,012	0,134	0,893
D(CCI(-4))	-0,208	-2,348	0,021
D(CCI(-5))	0,144	1,709	0,090
D(CCI(-6))	-0,042	-0,517	0,607
D(CCI(-7))	0,016	0,192	0,848
D(CCI(-8))	-0,110	-1,349	0,180
D(CCI(-9))	0,296	3,587	0,001
D(CPI)	-0,973	-2,303	0,023
D(CPI(-1))	0,615	1,502	0,136
D(EX)	-0,221	-2,083	0,040
D(EX(-1))	-0,272	-2,281	0,025
D(IR)	-0,107	-1,534	0,128
D(IR(-1))	0,049	0,477	0,634
D(IR(-2))	-0,159	-1,526	0,130
D(IR(-3))	0,176	2,608	0,010
D(İBR)	-0,001	-0,959	0,340
ECT(-1)	-0,184	-3,697	0,000

Hata düzeltme tahmin sonuçlarına göre uzun dönemde ilişkinin olduğu fakat kısa dönemde CCI (tüketici güven endeksi) ile İBR (iç borçlanma oranı) endeksi arasında bir ilişkinin olmadığı görülmektedir. Buna rağmen Tablo 17'deki bulgular değişkenler arasında uzun dönem ilişkinin olmadığını göstermektedir. Hata düzeltme terimi ise beklenildiği üzere negatif ve anlamlıdır. Bu katsayı uzun dönemde meydana gelecek sapmanın kısa dönemde %18'inin giderilebildiğini göstermektedir.

Sonuç

Tüketicilerin ekonomik kararlarının şekillenmesinde, ekonomik hayatın ne derecede olumlu yönde ilerlediğine dair ve geleceğin nasıl şekillenebileceğine yönelik bilgileri elde etmelerinde ve değerlendirme yapmalarında tüketici güveni büyük bir önem taşımaktadır.

Tüketici güveni, sadece tüketicilerin ekonominin genel durumu hakkında ne kadar emin olduklarını aynı zamanda insanların kendi gelirlerinin istikrarı hakkında ne kadar güven duyduğunu da gösterebilmektedir. Tüketici güveni, tüketicilerin ve diğer iktisadi aktörlerin ekonomik kararları üzerinde etki oluşturabilmektedir. Bu güven aracılığıyla yatırımcıların, üreticilerin, perakendecilerin, bankaların ve hükümetin alacakları iktisadi kararları

planlarken tüketicilerin güvenlerini de dikkate almaları artık günümüzde kaçınılmazdır. Tüketici güveni gerek politika yapıcılar tarafından gerekse iktisadi aktörler tarafından son derece önemli bir unsur konumunda olup ekonomik büyümenin kilit belirleyicilerinden biri olarak gösterilmektedir. Tüketici güveni ulusal/uluslararası çapta meydana gelen sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel vb. faktörlerden etkilenebilmekte ve uygulanan iktisat politikaları tüketici güveninin artmasını/azalmasını sağlayabilmektedir.

Bu çalışmanın amacı bir iktisat politikası aracı olan maliye politikasının, tüketici güveni üzerindeki etkisini Türkiye özelinde analiz etmek olarak belirlenmiştir. Maliye politikası, sürdürülebilir ve güçlü bir ekonomik büyümeyi sağlamak, yoksulluğu azaltmak için en temel mali araçları (kamu harcamaları ve vergi gelirleri) kullanmaktadır. Maliye politikasının etkililiği söz konusu olduğunda öncelikle kamu harcamalarının ve vergi gelirlerinin GSYH'yi nasıl etkilediği dikkate alınmaktadır. Kamu harcamalarında ve vergi oranlarında yapılan değişikliklerin faiz oranlarında, yatırımlarda, ulusal tasarruflarda, mal ve hizmet üretiminde yarattığı etkiler de maliye politikasının etkililiğini belirleyebilmektedir. Günümüz ekonomilerinde tüketici güveninin iktisadi kararların alınmasında önemli bir rol oynaması sebebiyle maliye politikasının tüketici güveni üzerindeki etkisinin araştırılması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır.

Bu çalışmada tüketici güven endeksi ile maliye politikası arasındaki ilişki Türkiye ekonomisi için aylık verilerden hareketle 2006M1-2017M8 dönemi için incelenmiştir. Elde edilen sonuçlar tüketici güven endeksi ile kamu gelirleri arasında kısa ve uzun dönemli ilişkinin varlığını göstermiştir. Yani daraltıcı maliye politikaları uygulandığında ve alınan vergiler artırıldığında tüketici güveninin arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Literatürde genişletici mali daralma hipotezini destekleyen sonuçlar elde edilmiştir. Genişletici mali daralma; bütçe açığını düşürmek için uygulanan politikaların önce ekonomiyi daraltacağı yönünde olmasıdır. Fakat bu politika sonucu olarak gelecekte bireylerin üzerine düşen vergi yükü azalacağı için özel tüketim ve yatırım miktarını artırır. Hükümet harcamaları kısılrsa kamu borçlarının GSYH içerisindeki payı düşer, ülkenin güvenilirliği artar, enflasyon risk primi, temerrüt riski azalır. Risk primlerinin azalmasıyla birlikte özel talep seviyesi artar. Daraltıcı politikalar sonucu beklenmeyen vergi artışları neticesinde borç yönetimi olumlu etkilenir. Kamu daha az fon talep eder. Bu vesileyle bireylerin harcanabilir geliri artar ve tüketimde genişletici etkiler doğurur.

Yapılan analizler sonucunda tüketici güven endeksi, döviz kuru, dolaylı vergiler, kamu geliri, fiyatlar genel düzeyi ve faiz oranının düzeyde durağan olmadığı gözlenmiştir. Dolaysız vergiler, iç borçlanma oranı ve kamu gideri ise düzeyde durağandır.

Maliye politikası araçları ve tüketici güven endeksi arasındaki uzun ve kısa dönemli ilişkinin analizini yapma imkânı sağlayan ARDL sınır testi kullanılmıştır. ARDL modelleri açıklayıcı değişkenlerin bazılarının $I(1)$,

bazılarının $I(0)$ düzeyinde durağan olması durumunda uygulanmaktadır. Tüketici güven endeksi değişkeni için birim kök testleri toplu olarak incelendiğinde özellikle sabit terimli modelde birim kökün varlığı görülmüştür. ARDL modelleri oluşturulurken makroekonomik değişkenler (tüfe, faiz oranı, döviz kuru) sabit tutulup her bir bağımsız değişken için ayrı model kurulmuştur. Bağımlı değişken ise tüketici güven endeksidir. Kamu gideri ve geliri ile tüketici güven endeksi arasında uzun dönemli ilişki mevcuttur. Kamu gelirinin katsayısı ise pozitifdir. Bu ise kamu gelirindeki bir birimlik artışın tüketici güven endeksini de artırdığı anlamına gelmektedir. Borçlanma, dolaysız ve dolaylı vergi değişkenleri ile tüketici güven endeksi arasında uzun vadeli ilişki bulunamamıştır.

Değişkenler arasındaki kısa dönemli ilişkinin incelenmesi için hata düzeltme modeli tahmin edilmiştir. TÜFE, döviz kuru, faiz oranı ve kamu harcamaları ile tüketici güven endeksi arasında negatif yönlü bir ilişki gözlenmiştir. Bunun anlamı değişkenlerde meydana gelecek %1'lik bir artışın tüketici güven endeksini katsayıları oranında azaltacağı yönündedir. Kamu geliri ile tüketici güven endeksi arasında pozitif ilişki mevcuttur. Kamu gelirinde meydana gelecek %1'lik artış tüketici güven endeksini artırmaktadır.

Tüketici güven endeksi ile dolaylı vergiler arasında negatif bir ilişki söz konusu iken dolaysız vergilerle pozitif ilişki mevcuttur. Dolaylı vergilerde meydana gelecek artış tüketici güven endeksini azaltırken dolaysız vergilerde meydana gelecek artış tüketici güven endeksini artırmaktadır. Özellikle Türkiye'de vergi yapısı içerisinde dolaylı vergilerin ağırlığının artması vergilemede adaleti sağlamada olumsuzluklar meydana getirebilmektedir. Çalışmanın analiz sonuçlarında tüketici güveninin dolaylı vergiler ile negatif, dolaysız vergiler ile pozitif yönde ilişkiye sahip olması insanların vergilemede adaletin sağlanması hususunda önemli bir hassasiyet geliştirebildikleri ima edilebilir.

Dolaysız vergiler ile tüketici güveni arasındaki pozitif ilişkiden hareketle Türkiye'nin özellikle Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri sonrasında kamu kesiminde mali disiplini sağlamaya yönelik olarak geliştirilen politikaların getirdiği başarının tüketiciler tarafından olumlu yönde içselleştirildiği iması geliştirilebilir.

Türkiye'de tüketici güven endeksi yapılanması kişisel mali durum, genel ekonomi, harcama ve tasarruf eğilimleri olmak üzere dört temel yapıya dayanmaktadır. Bu kapsamda dolaylı vergiler ile tüketici güveni arasındaki negatif ilişkinin varlığı tüketicilerin mali durumunu, genel ekonomiye yönelik algılarını, harcama ve tasarruf eğilimlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Dolaysız vergilerin tüketici güveni ile pozitif ilişkisi ise bu durumu tam tersi yönde etkilemektedir.

Artık günümüz ekonomi dünyasında tüketicilerin güveninin artırılması, siyasal iktidarların gerçekleştirmesi gereken temel iktisat politikası amaçlarından birisi haline gelmiştir. Bir iktisat politikası aracı olan maliye

politikası da artık günümüz ekonomik koşullarına uyum sağlayarak geleneksel amaçlarının yanında tüketici güvenliğini geliştirmek gibi modern amaçları da hedefleri arasına koyması gerekmektedir. Şüphesiz ekonomik koşulların olumlu yönde gelişmesi ile tüketici güvenliğini artırması arasında karşılıklı bir nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Maliye politikasının kullanımı ile elde edilebilecek olan başarılı iktisadi sonuçlar tüketicilerin güvenliğini artırabilecek, ekonomilerde meydana gelecek olan tüketici güvenliğini gelişimi ile birlikte ekonomik koşullarda da iyileşmeler gözlemlenebilecektir. Çalışma sonucunda elde edilen sonuçlardan hareketle şu politika önerileri geliştirilebilir:

- Tüketici güvenliğini günümüz ekonomilerinde önemli bir unsur olarak dikkate alınması bağlamında Yeni Ekonomi Programının hedefleri arasında tüketici güvenine yer verilmelidir.
- Mali disiplinden taviz verilmeyeceğine dair politika söylemleri kuvvetlendirilmeli ve politikalar ısrarlı bir şekilde sürdürülmelidir.
- Vergi sistemi içerisinde vergi tuzağının oluşmaması için dolaysız vergilerin ağırlığı artırılmalıdır.
- Dolaylı vergiler ile tüketici güvenliğini arasındaki negatif yönlü ilişkiden hareketle vergi sistemi yapısı içerisinde dolaylı vergilerin ağırlığı azaltılmalıdır.
- Dolaylı vergilerin ağırlığının azaltılmasında özellikle tüketicilerin temel ihtiyaçlarını karşılayan mal ve hizmetlere öncelik verilerek tüketici güvenliğini artırılması sağlanmalıdır.

Bu çalışma ile günümüzde ekonomik gelişimin önemli bir parametresi haline gelen ve gelecekte de önemini devam ettirecek olan tüketici güvenine odaklanılmıştır. Bu odaklanma bir iktisat politikası aracı olan maliye politikası özelindeki ilişki ile spesifik olarak incelenmiştir. İleriye dönük olarak diğer iktisat politikası araçları ile tüketici güvenliğini arasındaki ilişkinin veya farklı unsurlar ile tüketici güvenliğini arasındaki ilişkinin ortaya konmasında çalışmamız ışık tutabilecek ve temel bir referans noktası oluşturabilecektir.

Kaynakça

- Aarle, B.V. ve Garretsen, H. (2003), “Keynesian, non-Keynesian or No Effects of Fiscal Policy Changes?” *The EMU Case, Journal of Macroeconomics*, 25(2), 213-240.
- Acemoğlu, D. ve Scott, A. (1994), “Consumer Confidence and Rational Expectations: Are Agents' Beliefs Consistent with the Theory?” *The Economic Journal*, (104), 1-19.
- Afonso, A. (2006), *Expansionary Fiscal Consolidations in Europe New Evidence*. Frankfurt : European Central Bank Working Paper Series.
- Akdi, Y. (2003), *Zaman Serileri Analizi (Birim Kökler ve Kointegrasyon)*, Ankara: Bıçaklar Kitabevi.

- Aslanoğlu, E. ve Çelik, S. (2010), An Analysis of Two Leading Indicators of Economic Growth in Turkey Monthly Manufacturing Industry Output and CNBC e Consumption Indices, *İktisat İşletme Finans*, 25, 9-31.
- Boef, S.D. ve Kellstedt, P.M. (2004), The Political (and Economic) Origins of Consumer Confidence, *American Journal of Political Science*, 48(4), 633-649.
- Carmignani, F. (2008), “The Impact of Fiscal Policy on Private Consumption and Social Outcomes in Europe and the CIS”, *Journal of Macroeconomics*, 30(1), 575-598.
- Çiçek, H., Gözegir, S. ve Çevik, E. (2010), “Bir Maliye Politikası Aracı Olarak Borçlanma ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği (1990-2009)”, *Celal Bayar İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 11(1), 141-156.
- Edizdoğan, N. ve Çelikkaya, A. (2012), *Vergilerin Ekonomik Analizi*, Bursa: Dora Basım Yayın Dağıtım.
- Erdoğan, O. ve Özbek, L. (2005), Türkiye’de Tüketim Eğilimi ve Maliye Politikası, *İktisat İşletme ve Finans*, 20(235), 29-35.
- Feldstein, M. (2009), *Rethinking the Role of Fiscal Policy*, Cambridge: National Bureau of Economic Research.
- Gali, J., Lopez-Salido, J.D. ve Valles, J. (2004), *Understanding The Effects of Government Spending on Consumption*, Frankfurt: European Central Bank.
- Giavazzi, F. ve Pagano, M. (1996), “Non-Keynesian Effects of Fiscal Policy Changes: International”, *Swedish Economic Policy Evidence and the Swedish Experience*, 3(1), 67-103.
- Giavazzi, F., Jappelli, T. ve Pagano, M. (2000), *Searching For Non-Linear Effects of Fiscal Policy: Evidence from Industrial and Developing Countries*, Cambridge: National Bureau of Economic Research .
- Giavazzi, F., Jappelli, T., Pagano, M. ve Benedetti, M. (2005), “Searching for Non-Monotonic Effects of Fiscal Policy: New Evidence”, *Monetary and Economic Studies (Special Edition)*.
- Golinelli, R. ve Parigi, G. (2004), “Consumer Sentiment and Economic Activity”, *Journal of Business Cycle Measurement and Analysis* (2), 147-170.
- Gravelle, J.G. (2002), *Tax Cuts and Economic Stimulus: How Effective Are the Alternatives?* CRS Report for Congress.
- Greenspan, A. (2002), *The Federal Reserve Board*. <https://www.federalreserve.gov/boarddocs/speeches/2002/20020111/default.htm> (Erişim Tarihi: 13.01.2019)
- Gujarati, D.N. (2009), *Temel Ekonometri* (6.b.), (Ü. Şenese & G.G. Şenese, Çev.) İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Heylen, F. ve Everaert, G. (2000), “Success and Failure of Fiscal Consolidation in the OECD: A Multivariate Analysis”, *Public Choice*, 105(1/2), 103-124.

- Hjelm, G. (2002), "Is Private Consumption Growth Higher (Lower) During Periods of Fiscal Contractions (Expansions)? *Journal of Macroeconomics*, 24(1), 17-39.
- Hogan, V. (2004), "Expansionary Fiscal Contractions? Evidence from a Panel Data", *Scandinavian Journal of Economics*, 106(4).
- İlgün, M.F. (2010), "Genişletici Mali Daralma Hipotezinin Temelleri ve Türkiye Ekonomisi Üzerine Bir Uygulama", *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* (35), 233-253.
- Karagöl, E., Erbaykal, E. ve Ertuğrul, H. (2007), Türkiye'de Ekonomik Büyüme ile Elektrik Tüketimi İlişkisi: Sınır Testi Yaklaşımı, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 8(1), 72-80.
- Katona, G. (1968), "Consumer Behavior: Theory and Findings on Expectations and Aspirations", *The American Economic Review*, 58(2), 19-30.
- Keho, Y. (2016), "Impact of Budget Deficit on Private Consumption in WAEMU Countries: Evidence from Pooled Mean Group Estimation". *International Journal of Economics and Finance*, 8(3), 189-195.
- Keynes, J.M. (1936), *The General Theory of Interest, Employment and Money*, London: Mc Millan.
- Khan, K., Fei, C., Kamal, M.A. ve Ashraf, B.N. (2015), "Impact of Government Spending on Private Consumption Using ARDL Approach", *Asian Economic and Financial Review*, 5(2), 239-248.
- Konstantinou, P. ve Tagkalakis, A. (2011), "Boosting Confidence: Is there a Role for Fiscal Policy?", *Economic Modelling*, 28(4), 1629-1641.
- Kormendi, R.C. (1983), "Government Debt, Government Spending, and Private Sector Behavior", *American Economic Association*, 73(5), 994-1010.
- Ludvigson, S.C. (2004), "Consumer Confidence and Consumer Spending", *American Economic Association, Journal of Economic Perspectives*, 18(2), 29-50.
- Matsusaka, J.G. ve Sbordone, A.M. (1995), "Consumer Confidence and Economic Fluctuations", *Economic Inquiry*, 33(2), 296-318.
- Nkoro, E. ve Uko, A.K. (2016), Autoregressive Distributed Lag (ARDL) Cointegration Technique: Application and Interpretation, *Journal of Statistical and Econometric Methods*, 5(4), 63-91.
- Omohundro, S. (2017), "Effects of Fiscal Policy on Consumer Confidence", 26(1), 162-180.
- Özaydın, Ö. (2018), *Türkiye'de Enerji Tüketimi ve Seçilmiş Makroekonomik Değişkenler Arasındaki İlişkiler: ARDL Sınır Testi Analizi*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özdemir, G.Z. (2013), *Tüketici Güveninin Tüketim Harcamaları ile İlişkisi ve Öngörü Gücü: Türkiye Örneği*, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası.
- Perotti, R. (1999), "Fiscal Policy in Good Times and Bad", *Quarterly Journal of Economics*, 114(4), 1399-1436.

- Piger, J.M. (2003), *Consumer Confidence Surveys: Do They Boost Forecasters' Confidence?*, www.stlouisfed.org: (Erişim Tarihi: 09.10.2018)
- Salim, N. (2012), *The Impact of Fiscal Policy on Particular Economic Sectors in Turkey and Libya*, Prague: Czech University of Life Sciences Prague Faculty of Economics and Management Department of Economics.
- Savaşan, F. (2013), *Piyasa Başarısızlığından Devletin Başarısızlığına Kamu Ekonomisi*, İstanbul: Kitap Matbaacılık.
- Sevüktekin, M. ve Nargeleçekenler, M. (2007), *Ekonometrik Zaman Serileri Analizi* (2.b.), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Steindel, C. (2001), “The Effect of Tax Changes on Consumer Spending”, *Current Issues in Economics and Finance*, 1(11), 1-6.
- Tagkalakis, A. (2008), “The Effects of Fiscal Policy on Consumption in Recessions and Expansions”, *Journal of Public Economics*, 92(5-6), 1486-1508.
- Tanner, J.E. (1979), “Fiscal Policy and Consumer Behavior”, *The Review of Economics and Statistics*, 61(2), 317-321.
- Ülkümen, G., Thomas, M. ve Morwitz, V.G. (2008), “Will I Spend More in 12 Months or a Year? The Effect of Ease of Estimation and Confidence on Budget Estimates”, *Journal of Consumer Research*, 35(2), 245-256.
- Von Hagen, J., Hughes Hallet, A. ve Strauch, R. (2001), “Budgetary Consolidation in EMU”, European Commission Economic Papers, 148
- Zortuk, M. (2007), *Türkiye’de Hedeflenen Enflasyon’dan Sapmaların Taylor Kuralı Çerçevesinde Analizi-Sınır Testi Yaklaşımı*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.